

Hubert Witczak

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

OTWARCIE MŚP A INTEGRACJA NADSYSTEMU. PRÓBA DEFINIOWANIA POLA NAUKOWEGO

1. Wstęp

Przedmiotem pracy są MŚP, czyli systemy przedsiębiorstw jednoosobowych i mikro oraz małych wielkością, niezależnie od statusu i cezurę prawnej/ekonomicznej, tworzone samoistnie przez starających się o status przedsiębiorcy. Staną się one trwałym składnikiem nad systemu społeczno-gospodarczego (faza dojrzałego bytu) lub też zanikną (faza niebytu), po opuszczeniu przejścia międzyfazowego w sferze realnej. Pozostawanie w przejściu międzyfazowym (tab. 1) jest ze swej istoty niekorzystne, zatem chodzi o jak najsprawniejsze opuszczenie go. Wejście w fazę dojrzałości gwarantuje wyższe prawdopodobieństwo długowieczności, także z korzyścią dla nad systemu. Z kolei zanik zmniejsza nakłady niedosłego przedsiębiorcy i udostępnia innym podmiotom energię MŚP *in spe*. Próbuję zdefiniować pole naukowe w przedmiocie relacji między poziomem integracji nad systemu a sprawnością opuszczenia przez MŚP przejścia międzyfazowego.

Stosuję podejście systemowe i metajęzyk oraz metodę prognostyczną z wykorzystaniem wnioskowania dedukcyjnego.

2. Założenia

Definicje. *Przedsiębiorstwo* [Witczak 2008, s. 173]. *Prawo niezbędnej różnorodności W.R. Ashby'ego* [Ashby 1968, s. 129-136]. Sprawność zarządzania można doskonalić do zupełności tylko wtedy, gdy różnorodność urządzenia sterującego jest co najmniej równa różnorodności przedmiotu sterowanego. W systemach autonomicznych podsystem zarządzania jest składnikiem systemu zarządzanego. *Poziomy integralności systemu*. Rozróżniam siedem poziomów integralności systemu [Witczak 2008, s. 184 i n.]. Poziom zero to *addycja*, czyli zbiór zupełnie rozproszony, poziom zaś 7 to *maszyna* (inne ujęcie integracji zob.: [Barcz i in. 2007, s. 23-27]). *Integracja i dezintegracja* – odpowiednio procesy scalania (np. konsolidacja) i fragmentacji zbioru (np. *spin off, outsourcing*). *Paradoks* [Słownik... 1995, s. 823].

Tabela 1. Problem przejścia międzyfazowego MŚP w nadsystemie

Wyszczególnienie		Przedsiębiorczość		
		wyłącznie indywidualna	współkształtowana przez nadsystem	wyłącznie kształtowana przez nadsystem
Przejście międzyfazowe w etapie otwarcia MŚP	Powstawanie	1. Wyłączna wola i motyw przedsiębiorcy	1. Problem – udział współkształtowania, w tym jego podmioty, system, granice i zmienność	1. Nadsystem lub inne systemy kształtują zupełnie MŚP
	Zakotwiczenie się			
Dalsze losy MŚP	Zagnieżdżanie się	1. MŚP musi poradzić sobie z tożsamością oraz sytuacją i dojrzeć samo albo zaniknąć	1. Problem – udział współkształtowania, w tym jego podmioty, system, granice i zmienność	1. Nadsystem lub inne systemy podtrzymują lub prowadzą zanik MŚP wyłącznie na podstawie własnych woli i motywacji
	Pozostawanie w przejściu międzyfazowym			
	a) nieokreślone <i>status quo</i> , vegetacja, przetrwanie, b) kryzysy i permanentna walka o rewitalizację c) rewitalizacje			
	Opuszczanie przejścia międzyfazowego	1. MŚP musi opuścić przejście międzyfazowe zupełnie samodzielnie	1. Problem – udział współkształtowania, w tym jego podmioty, system, granice i zmienność	a) samodzielnie dojrzwianie – nie mieści się w tej kategorii, b) nadsystem lub inne systemy włączają do sieci lub prowadzą zanik
	a) w kierunku dojrzewania • samodzielne, • niesamodzielne (ewolucja w sieciach), b) w kierunku zaniku (samodzielne lub nie) • likwidacja, • upadek			

Źródło: opracowanie własne.

Cechy specyficzne nadsystemu społecznego. 1) Składnikiem takiego nadsystemu są ludzie, zarówno indywidua, jak i ugrupowania ludzkie; 2) swoboda zachowań ludzi jest zawsze większa od zera; 3) są konglomeratami ze względu na różnorodność i zróżnicowanie potrzeb ludzi i społeczności; 4) są hybrydami obejmującymi składniki materialne, społeczne i wirtualne.

Przejście międzyfazowe [Tempczyk 1995]. *Faza* – sfera zachowań systemu charakteryzująca się stabilnymi, wyróżnionymi, specyficznymi wymiarami i mechanizmami. Przykłady faz: 1) modelowanie wzorcowe MŚP (np. planowanie biznesu); 2) dojrzałość (faza) oraz zanik MŚP (faza), między którymi jest przejście międzyfazowe w początkach cyklu życia (otwarcie). *Przejście międzyfazowe* to znajdowanie się systemu pomiędzy fazami, gdzie jego sytuacja nie odpowiada cechom wybranej fazy i wykazuje własności niedookreślone lub charakterystyczne dla więcej niż jednej fazy (por. np. krawędź chaosu jako przejście fazowe między stabilnością a chaosem: [Nesterowicz 2001]).

Przejście międzyfazowe w początkach cyklu życia/kształtowania (otwarcia) MŚP. *Powstawanie* – rozpoczynanie działalności przedsiębiorczej, niezależnie od klasy podmiotu inicjującego, stopnia przygotowania i zaawansowania (dojrzałości) oraz instytucjonalnej rejestracji działalności i społecznej dojrzałości. Wejściem do „powstawania”, a zarazem do całego przejścia międzyfazowego, jest faza planowania biznesu. *Zakotwiczenie się* – prowadzenie działalności bezpośrednio po rozpoczęciu i uzyskanie w tej czasoprzestrzeni pełnej zdolności operacyjnej, obiektowej, instytucjonalnej i społecznej. Obejmuje działanie wykorzystujące tę zdolność w domenie zainicjowanej podczas powstawania, z zamiarem rozpoczęcia osiągania pozytywnych rezultatów określających istotę przedsiębiorstwa i rzeczywistym rozpoczęciem tego procesu (wejście w fazę zwrotu z inwestycji, czyli zagnieżdżania się). *Zagnieżdżanie się MŚP* – osiąganie cech przedsiębiorstwa, przy początkowych rozmiarach, niezmiennej i/lub zmienionej domenie, regularne osiąganie stopy zwrotu, przy których to cechach prawdopodobieństwo dojrzałości jest wyższe niż zaniku, a możliwości rozwoju – znaczące i prawdopodobne. *Pozostawanie w przejściu międzyfazowym* dotyczy sytuacji niemożności, z takich czy innych względów, opuszczenia początku cyklu życia. *Opuszczanie przejścia międzyfazowego* to wejście w fazę dojrzałości lub zaniku (tab. 1). Wyjściem z przejścia międzyfazowego jest samodzielne lub niesamodzielne wejście w fazy dojrzałości biznesowej lub zaniku.

3. Dotychczasowy dorobek badań

Badania ukierunkowane dokładnie jak w niniejszym opracowaniu nie są zaawansowane. Natomiast rozwinięte są badania nad strategiami i strukturami sektorów [Porter 2000], fuzjami i przedsięwzięciami (np.: [Frąckowiak (red.) 2009]) oraz sukcesem w niszach rynkowych [Kröger i in. 2007]. Ostatni z wymienionych autorów wskazują 9 strategii niszowych (od nisz regionalnych do kontranisz), właściwych dla poszczególnych faz koncentracji/konsolidacji (otwarcie, kumulacja, koncentracja,

cja, równowaga/alianse), dzięki którym przedsiębiorstwa przeżywają w toczącej się globalnej konsolidacji branż (rozgrywka końcowa, ang. *endgame*). Otwarcie przyporządkowują, i to zaledwie w końcowym okresie tej fazy, tylko strategie nisz regionalnych i grup docelowych, jako zapewniające sukces. Stawiają tezę, że ok. 80% wszystkich przedsiębiorstw to potencjalni lub już naznaczeni gracze niszowi, z których większość padnie ofiarą konsolidacji [Kröger i in. 2007, s. 12]. Niektórzy wiążą otwarcie MŚP wyraźnie z ryzykiem kryzysu (zob. [Krzakiewicz 2008]). MSP mają niski potencjał strategiczny na etapie otwarcia. Analiza cyklu życia przedsiębiorstw przynosi przekonujące dowody na to, że w początkach cyklu życia nie przynoszą one zysków i zwrotu z zainwestowanego kapitału.

Zarówno addycja jak i maszyna społeczne są tworami hipotetycznymi. Realne znaczenie ma 5 pośrednich poziomów integracji nadsystemu społecznego, począwszy od *koordynacji*, przez *koalicję*, *unię* i *federację*, aż do *holicji*. Ich wpływ na kształtowanie i zachowania systemów składowych, w tym MŚP, nadal wywołuje dyskusje. Mamy tu pełne spektrum podejść, od libertarianizmu [Jarmołowicz, Ratajczak 2008, s. 52], przez koncepcje społecznej gospodarki rynkowej [Pysz 2008] i zbliżone, skończywszy na wskazaniach w kierunku gospodarki socjalistycznej (Schumpeter, Marks [Górski 1984]). Praktyka tzw. gospodarki socjalistycznej państw Europy Wschodniej (lata 1945-1989) zaprzeczyła możliwości efektywności dla nadsystemów o skrajnie wysokim poziomie integracji typu *holicja*.

Kłopoty z osiągnięciem nadwyżki ekonomicznej i ryzyko straty zdecydowanie nie sprzyjają długowieczności, stwarzają więc problemy stale wywołujące dyskusje: pomagać MŚP lub/albo pomagać jakimkolwiek przedsiębiorstwu czy nie, a jeśli już, to na jakich zasadach, rola państwa i rynku w kształtowaniu nadsystemu [Stigler 1975; Stiglitz 2004]; czy ostatecznym źródłem i wykładnią zdarzeń społecznych i przyrodniczych są składniki/systemy czy nadsystem?

4. Integracja nadsystemu a potencjał strategiczny MŚP na etapie otwarcia

Potencjał strategiczny MŚP jest stosunkiem jego całkowitego potencjału wewnętrznego do całkowitego potencjału otoczenia w horyzoncie strategicznym. Otoczenie i MŚP tworzą uniwersum, zbiór zupełny. Nadsystem, traktowany jako system wyższego rzędu w stosunku do MŚP, obejmuje tę część uniwersum, nad którą sprawuje on imperium. W takim rozumieniu integracja nadsystemu jest jedną ze zmiennych potencjału zewnętrznego MŚP, kontrolowaną przez nadsystem. MŚP jako klasa systemów są składnikami nadsystemu, tworzącymi podzbiór, rozproszony w całym nadsystemie.

Istnieją 3 koncepcje potencjału strategicznego ze względu na sukces strategiczny przedsiębiorstwa. Jedna forsuje istotność potencjału wewnętrznego, druga – zewnętrznego, a trzecia kładzie nacisk na zrównoważoną wartość obydwu potencjałów (*strategic fit*). W krótkim okresie zachowywanie się w zgodzie z każdą z koncepcji może przynieść sukces strategiczny, w zależności od gry zmiennych. Integracja nad-

systemu należy do zmiennych długookresowych. Uważam, że rola potencjału otoczenia jest, z różnych powodów, najważniejsza dla potencjału strategicznego MŚP w długim okresie. Rozstrzygającym argumentem jest następujące rozumowanie [Witczak 2008, s. 165 i n.]: 1) żaden system nie będzie długowieczny bez praktycznego osiągnięcia nadwyżki ekonomicznej (dla przedsiębiorstw – zysku); 2) wyłącznym źródłem nadwyżki ekonomicznej w długim okresie jest dla każdego systemu otoczenie (tu: w znaczącym stopniu nadsystem).

Najniższym poziomem integracji zbioru jest addycja, gdzie spójność zbioru wynosi 0. Oznacza to, że zmiana w dowolnym elemencie zbioru nie wywołuje zmian w żadnym innym zaliczanym do zbioru. Przyjmijmy dla uproszczenia, że cały system przyrody to jeden składnik systemu cywilizacji, obok istnieją tylko systemy społeczne. Nie jest możliwe istnienie systemów społecznych bez oddziaływań z systemem przyrody, co wyklucza wyłączne oddziaływania między systemami społecznymi w całym podzbiorze tych systemów. Natomiast jest możliwe wyłączne oddziaływanie między systemami społecznymi i systemem przyrody w całym systemie cywilizacji. Jest to kwestia gęstości systemu cywilizacji, w tym antropopresji. Im większe gęstość i antropopresja, tym wyższe prawdopodobieństwo wzrostu spójności systemu cywilizacji, w tym nadsystemu. Współcześnie kluczową rolę dla systemu cywilizacji odgrywa globalizacja.

Otoczenie ma więc wysoką, w długim okresie bezcenną, wartość kategoriałną dla systemów, w tym MŚP.

5. Problemy i hipotezy na polu naukowym

Problem 1. Czy powyższe oznacza, że wartość otoczenia jest bezwzględna i nadrzędna dla wszystkich składników uniwersum, w tym nadsystemu? Hipoteza: co do bezwzględności w okresach sekularnych – tak. Jednak znaczenie otoczenia polega na dostarczaniu energii, wartość ma więc przede wszystkim energia użyteczna dla systemów (MŚP). Energię taką mają przyroda i inne systemy społeczne (energia horyzontalna). Natomiast wartość nadsystemu jako całości jest wprost proporcjonalna do jego możliwości: 1) dostarczania bezpośrednio użytecznej energii; 2) sprawnego podwyższania użytecznej energii dostarczanej przez systemy; 3) sprawnego podwyższania wymienionych, dzięki łącznemu potencjałowi, jakim dysponuje jako całość.

Problem 2. Czy MŚP, w świetle powyższych wywodów, powinny być relatywnie mniej ważne niż nadsystem? Hipoteza – nie w długim okresie, jakkolwiek obydwie kategorie są równie ważne. Paradoksalnie, zbiór zintegrowany na poziomie addycji ma największą różnorodność i zróżnicowanie. Daje mu to, w świetle prawa W.R. Ashby’ego, największe sumaryczne prawdopodobieństwo zarówno długowieczności, jak i zaniku. Zwiększenie sprawności opuszczenia przez MŚP przejścia międzyfazowego w kierunku długowieczności zwiększa prawdopodobieństwo długowieczności nadsystemu. Wymaga to wsparcia przez nadsystem działań przeciwnych do wzrostu stopnia integracji nadsystemu w odniesieniu do MŚP.

Problem 3. Czy przedsiębiorstwa (MŚP) powinny zabiegać o utrzymanie, a jeśli to możliwe, podwyższanie wartości otoczenia (nadsystemu) i podporządkowywać się dla tego celu z własnej woli nadsystemowi? Hipoteza: odpowiadam tak, co do zasady, na pierwszą część pytania w odniesieniu do otoczenia jako całości, w okresach sekularnych. Nie, co do podporządkowania się nadsystemowi, o ile wartość nadsystemu jest niska i niewystarczająca. Nie, na drugą część pytania, ponieważ otoczenie i nadsystem wywodzą się z systemów (w tym MŚP), a nie odwrotnie. Inaczej mówiąc, otoczenie i nadsystem nie mogą istnieć bez, pierwotnych w stosunku do nich, systemów społecznych i przyrody. To wyznacza fundamentalną wartość tych ostatnich właśnie dla nadsystemu. Zarówno MŚP, jak i nadsystem powinny dbać o kształtowanie potencjału wewnętrznego MŚP oraz ich otoczenia (tab. 2).

Tabela 2. Rola podmiotów w podwyższaniu potencjałów MŚP i ich otoczenia

Wyszczególnienie		Podwyższanie rozmiarów i atrakcyjności potencjałów	
		potencjał wewnętrzny MŚP	potencjał otoczenia MŚP
Podmiot podwyższający i jego rola	MŚP	1. Wzrost potencjału własnego, ale ograniczany przez zasady podwyższania potencjału otoczenia (egocentryzm, lecz nie wyłącznie i za wszelką cenę)	1. Wzrost zrównoważony, zwłaszcza nastawienie na podmiotowe traktowanie przyrody i kooperację pozytywną w systemie cywilizacyjnym
	Nadsystem	1. Bezpośrednio wewnątrz – wyłącznie ściśle określone wyjątki związane z zagrożeniem życia i zdrowia oraz ściśle zdefiniowanego prawa	1. Główny wysiłek, zorientowany zwłaszcza na różnorodność, zróżnicowanie, swobodę zachowań MŚP oraz swobodę dostępu MŚP do otoczenia

Źródło: opracowanie własne.

Problem 4. Czy organa nadsystemu mają prawo do swobodnego kształtowania własnego imperium oraz do instrumentalnego traktowania składników i części, nawet wbrew ich woli, m.in. przez kształtowanie poziomu integracji nadsystemu? Hipoteza: odpowiadam na wszystkie pytania negatywnie. Prowadzenie wielkiej liczby systemów społecznych, przy znacznej gęstości systemu cywilizacyjnego, wymaga rozważenia zasad i granic zwiększenia stopnia integracji.

Problem 5. Wzrost poziomu integracji nadsystemu prowadzi do zmniejszenia różnorodności składników, swobody ich zachowań i dostępu do otoczenia. Nie jest jasne, czy to zmniejszenie skutkuje automatycznie zwiększeniem różnorodności i swobody zachowań nadsystemu jako całości oraz jego dostępu do otoczenia. Hipoteza: wzrost integralności nadsystemu, bez zwiększenia jego całkowitej energii, powoduje spadek całkowitej różnorodności, zróżnicowania i swobody zachowań nadsystemu. Jeśli tak, to każdy wzrost integralności nadsystemu powinien być ograniczany przez wymaganie progresywnego wzrostu całkowitej różnorodności, zróżnicowania i swobody zachowań nadsystemu.

Problem 6. Czy, i do jakiego poziomu, nadsystem może ograniczać różnorodność i swobodę zachowań MŚP samoistnie inicjujących działalność biznesową? Hipoteza: takim MŚP, dla ich dobra oraz dla dobra nadsystemu, nie można ograniczać różnorodności, zróżnicowania oraz swobody zachowań organizacyjnych. MŚP dysponują walorami bezcennymi dla nadsystemu, samoistnie i bez ograniczeń inicjując działalność biznesową, a następnie na podobnych zasadach jak najsprawniej wychodząc z przejścia międzyfazowego. Nadsystem nie może rozwinąć równej im siły poznawczej, aksjologicznej i normatywnej (w tym motywacji i determinacji). Nie ingerując, nadsystem nie zaburza obiektywizmu zdarzeń gospodarczych. Dzięki temu nadsystem może pozyskać wiarygodne informacje o tych sferach systemu cywilizacyjnego, które mogą mieć trudności biznesowe lub nie mogą być nigdy na takich zasadach prowadzone itp. Zarówno zanikanie, jak i dojrzwianie są przy tym bezwzględne, i ta konieczność oraz szansa mają dla MŚP jasny walor motywujący i dyscyplinujący.

Problem 7. Czy takie podejście powinno dotyczyć również innych systemów społecznych? Hipoteza: prawdopodobnie nie. Status MŚP w nadsystemie powinien być w przeciętnych warunkach odrębny z punktu widzenia poziomu integracji nadsystemu. Granice integracji w stosunku do wnętrza MŚP, do jakich może się posunąć nadsystem, wyznaczają konieczności związane z życiem i zdrowiem ludzkim oraz prawem (por. tab. 1).

Problem 8. Jaki system zarządzania jest właściwy w relacjach systemy społeczne (w tym MŚP) – nadsystem? Hipoteza: uzasadnione jest zarządzanie liberalne, w tym chaosem, paradoksami i dialektyczne, oraz wspieranie MŚP. Z tego też powodu celowe jest ograniczenie większym i dojrzałym podmiotom możliwości wrogiego konsolidowania MŚP oraz stosowania wobec nich praktyk monopolistycznych. Chodzi o możliwie najwyższy potencjał strategiczny MŚP w przejściu międzyfazowym oraz utrzymywanie długookresowej równowagi ważności składników i nadsystemu.

6. Podsumowanie

Integracja nadsystemu powinna dotyczyć MŚP w jak najmniejszym zakresie i stopniu. Jest to niezbędne do: kształtowania potencjału strategicznego MŚP na etapie otwierania działalności biznesowej; kształtowania potencjału strategicznego nadsystemu; sprawności opuszczenia przez MŚP przejścia międzyfazowego.

Literatura

- Ashby W.R., *Variety, constraints and the law of requisite variety*, [w:] W. Buckley (red.), *Modern Systems Research for the Behavioral Scientists*, Aldine Publishing Company, Chicago 1968.
- Barcz J., Kawecka-Wyrzykowska E., Michałowska-Gorywoda K., *Integracja europejska*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007.

- Górski J., *Zarys historii ekonomii politycznej*, KiW, Warszawa 1984.
- Frąckowiak W. (red.), *Fuzje i przejęcia*, PWE, Warszawa 2009.
- Jarmołowicz W., Ratajczak M. (red.), *Liberalizm we współczesnej gospodarce*, AE, Poznań 2008.
- Kröger F., Vizjak A., Kwiatkowski A., *Sukces w niszach rynkowych*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2007.
- Krzakiewicz K., *Zarządzanie antykryzysowe w organizacji*, AE, Poznań 2008.
- Nesterowicz P., *Organizacja na krawędzi chaosu*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 2001.
- Porter M.E., *Strategia konkurencji*, PWE, Warszawa 2000.
- Pysz P., *Spoleczna gospodarka rynkowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Słownik wyrazów obcych, wydanie nowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Stigler G.J., *The Citizen and the State*, The University of Chicago Press, Chicago 1975.
- Stiglitz J.E., *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Strategor, *Zarządzanie firmą*, PWE, Warszawa 1995.
- Tempczyk M., *Świat harmonii i chaosu*, PIW, Warszawa 1995.
- Witeczak H., *Natura i kształtowanie systemu zarządzania przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

OPENING SME AND THE INTEGRATION OF THE SUPERSYSTEM. AN ATTEMPT AT DEFINING THE SCIENTIFIC FIELD

Summary

Economic supersystems tend to increase their level of integration, thereby reducing diversity, variety and operational freedom of their elements, including SME. Identification of the scientific field leads to the hypothesis that is necessary to keep supersystem integration, with regard to SME, at the lowest possible level.